

## אזמרה לאלקי בעודי

אשירה לה' בחיי  
אזמרה לאלקי בעודי  
יערב עליו שיחי  
אנכי אשמח בה'  
יתמו חטאים מן הארץ  
ורשעים עוד אינם  
ברכי נפשי את ה' הללויה  
(תהילים, ק"ד)

"מכירי הוא, מן המיוחדים שבמכירי.  
מאימתי אני מכיר אותו?  
אפשר שמיום שעמדתי על דעתי מכירו אני,  
ולא אפריז אם אומר שמיום שאני מכיר אותו לא פסקה אהבתנו"  
(ש"י עגנון)

במילים אלה מתאר ש"י עגנון ב"פת שלימה" אשר בספר המעשים, את מר גרסלר, ייצוגו של היצר הרע. אך האמנם מכירים אנו את היצר הרע?

לימדו אותנו רבותינו שדרכים רבות ליצר הרע האורב ומסתתר בתוכנו, דרכי טקטיקה ודרכי אסטרטגיה. רבותינו החסידיים העמיקו חקר והסבירו לנו שאחד התכסיסים המתוחכמים ביותר של היצר היא ההלקאה העצמית. היא מסוכנת מפני שהיא מביאה את האדם לידי ייאוש ועצבות והיא יכולה להיהפך לדסטרוקטיבית ביותר. לימים חזר לעסוק בסכנה זאת התיאורטיקן הגדול של היצר הרע, זיגמונד פרויד. מר גרסלר העגנוני הוא ה-Id, היצר הרע הקלאסי, עליו מעיד המספר "שטרח עמי והיה מראה לי כל מיני תענוגים". פרויד גילה מחדש את ההיבט האחר, המתוחכם יותר, של היצר הרע, את ה-Superego. דרכו אנו מאשימים, מלקים ומענישים את עצמנו, בין אם הדבר מוצדק בין אם לאו.

'ויקרא פרויד שמות למסכות שונות של היצר הרע, אך ליצר הטוב לא מצא שם כנגדו'. פרויד היה התיאורטיקן של היצר הרע, ואת היצר הטוב לא מצא. הכוח השלישי אותו יש להוסיף אל שני הכוחות שהזכרנו לעיל, ה-Ego, אינו היצר הטוב. הוא סך הכל הכושר לראות את המציאות כפי שהיא ולדעת ולחשב את שכר המעשה כנגד הפסדו, את הרווח של העתיד מול ההשקעה שבהווה. ה-Ego יכול לשרת נאמנה גם את הגזלן הרציונלי. אלא שבימינו גם זה הרבה. פרויד לא מצא את הטוב

לשמו. את זאת צריכים היינו לחפש בהדרכתם של חכמים כראי"ה קוק ופסיכולוגים כאברהם מסלאו, ויקטור פרנקל ואחרים שכיוונו אותנו לשמוע את הנטיות האינסטינקטיביות הנעלות שיש בקרבנו, את העל-מודע ולא רק את התת-מודע. ברם זכור לטוב אותו האיש ופרויד שמו שלימד אותנו שבנוסף לדברים הטובים שיש במצפון, הוא יכול גם לחלות. הוא מעיין טובות, אך הוא גם מקור לסכנות. פעמים רבות המצפון הופך גם הוא כלי ליצר הרע, למזוכיזם האורב בתוכנו.

הערה נוספת היא בעיני מחויבת המציאות. הסתכלות מסביבנו תראה לנו מקרים רבים של מזוכיסטים. בני אדם הם מזוכיסטים. אולם לא נראה לי שה-Superego עצמו הוא מזוכיסט. אדרבה, הוא וודאי ראה נהנה מאוד מהסדיום שלו. עד היום אין אני יודע היכן ה'אני' בשיטות פילוסופיות רבות. ברור לי שיש באדם 'הוא', פרזיט אלים שנהנה יותר מדי מהטפות המוסר שלו.

\* \* \*

יתכן, ויכול היחיד ללמד אותנו גם על הכלל. רבים וטובים תפסו לעצמם את התפקיד של מצפון האומה, של Superego קולקטיבי. תגובתנו הראשונה כשאנו קוראים אותם היא לראות בדבריהם הלקאה עצמית. זאת כמובן שגיאה קשה. כפי שאמרנו זה עתה, ה-Superego אינו זהה עם ה'אני' המסתורי. אני אמנם כואב ודואב, אך תפקיד ה-Superego נוח, מהנה ומענג. כשהוא מטיף בשערים האלקטרוניים תמיד תהיה רוממות המוסר בגרונו. פעמים רבות לא יהיה זה מוסר אלא קיטש מוסרי שאינו מתחשב בריאליזם של ה-Ego. על כל פנים תמיד יהיו דבריו עטופים ברטוריקה מופלאה. זאת לכאורה הלקאה עצמית, אך מאחורי ההלקאה העצמית מסתתר הסדיום של היצר היודע יפה לשים אותנו בדרכים ללא מוצא ובסיטואציות בלתי אפשריות. ה-Superego מלקה אותי, אך לא את עצמו. בעצם, אפילו לאומץ אין הוא נזקק. קהילת ה-Superego -ים תמיד תתמוך בו, תעודד אותו ותמחא כפיים לכל היוצא מפיו.

\* \* \*

דיירי המשנה שבתוכי לא רק משפיעים עלי, אלא אף שרים את שיריהם בקולי ובמקומי. על שירי החשק שבפי ה-Id, הלז שבתוכי, אין צורך לייחד את הדיבור. ברית כרותה לו עם האומנות. ה-Id מנסה לענג אותי בשיריו. אך גם הסופר-אגו שר לי את שיריו, שירי דיכאון, החושפים את כל הכיעור שיש בי, בבחינת "בוקר טוב איראן".

האם יש בי עוד מישהו שיודע לשיר? ואולי יתכן ואני אשיר שיר אלטרנטיבי, במקום הפרזיטים שבקרבי. האם בכלל אני מסוגל לשיר, ועוד שירי ציון? בשאלה הזאת דן רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן, סימן רפב). האפשרות לשיר מותנית בניצחוני על המרה השחורה, על העצבות שהיצר הרע מטיל עלי: "ועל כן על ידי שאינו מניח להפיל את עצמו ומחיה את עצמו במה שמחפש ומבקש ומוצא בעצמו איזה נקודות טובות ומלקט ומברר אלו הנקודות טובות, מתוך הרע והפסולת שבו... וכו' כנ"ל, על ידי זה נעשין נגונים."

רבי נחמן מנסח כאן מצווה נוספת. חייב אני להסתכל על עצמי ולחפש בי את אותן נקודות טובות ש"עוד" יש בי. זהו ה"עוד" שבתוכי. ואכן אומר רבי נחמן, "דע כי צריך לדון את כל אדם לכף זכות, ואפילו מי שהוא רשע גמור, צריך לחפש ולמצא בו איזה מעט טוב, שבאותו המעט אינו רשע, ועל ידי זה שמוצא בו מעט טוב, ודן אותו לכף זכות, על ידי זה מעלה אותו באמת לכף זכות... וזה בחינת (תהלים ל"ז): "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו" היינו שהפסוק מזהיר לדון את הכל לכף זכות, ואף על פי שאתה רואה שהוא רשע גמור, אף על פי כן צריך אתה לחפש ולבקש למצא בו מעט טוב ששם אינו רשע וזהו ועוד מעט ואין רשע, שצריך אתה לבקש בו עוד מעט טוב שיש בו".

לחפש את הטוב שיש בכל אדם, את זה למד ה-Superego טוב מאוד. הוא למד ואפילו לימד אותנו להבין את הזולת. הוא ניסה להראות לנו שיש נקודות מבט אחרות. ועשה זאת על ידי זה שהוציא אותנו ממקומנו כדי להגיע למקומו של הזולת, שהרי דברים שרואים משם לא רואים מכאן. על עיקרון זה בנוי החינוך האינטלקטואלי. ואכן ה-Superego לימד אותנו לצאת מתוך עצמנו כדי להכנס לתוך עורו של השני. אך פעמים רבות שכח הוא להחזיר אותנו שוב אל תוך תוכנו. רבים נשארו מנוכרים לעצמנו. את הפרספקטיבה של הזולת, ולפעמים של האויב קיבלתי, לפעמים תוך איבוד הפרספקטיבה שלי עצמי. ואכן מלמד רבי נחמן, שאת ה'עוד' הזה צריך האדם למצוא גם בתוך עצמו, "שצריך לדון את עצמו לכף זכות".

וכך לימד אותנו רבי נחמן (שם, נד) שהסיטואציה הזאת מיוצגת בטרגדיה של שאול המלך. "כי יש עצבות רוח, רוח נכאה. רוח רעה, כנאמר בשאול (שמ"א ט"ז) ובעתתו רוח רעה". דוד המנצח לפניו, מייצג את התשובה לאותה רוח רעה והיא נמצאת במוסיקה, בניגון ביד, וארשה לעצמי להוסיף במוסיקה ללא מילים: "וצריך להיות יודע נגן, שידע לקבץ וללקט ולמצוא חלקי הרוח אחת לאחת, כדי לבנות הניגון, היינו השמחה. היינו לבנות הרוח טובה, רוח נבואה, שהוא הפך עצבות רוח". ואכן

האפשרות לשיר תלויה בחשיפת ה'עוד': "וזה בחינת (תהלים קמ"ו): אזמרה לאלקי בעודי... היינו על ידי בחינת העוד שלי, שאני מוצא בעצמי".

סכנות רבות אורבות עלינו מבחוץ. סכנה המזוכיזם אורבת לנו מבפנים: "וזהיר רבנו, זכרוננו לברכה, מאד לילך עם התורה הזאת, כי הוא יסוד גדול לכל מי שרוצה להתקרב להשם יתברך, ולכל יאבד עולמו לגמרי חס ושלום... מחמת שרואים בעצמם גדל קלקולם שקלקלו מעשיהם כל אחד כפי מה שידע בעצמו את נגעי לבבו ומכאוביו, ומחמת זה הם נופלים בדעתם, ורובן מייאשים עצמן לגמרי... ואינם עושים אפילו מה שהיו יכולים לעשות עדיין. על כן צריך האדם להשכיל מאד על דבר זה, כי כל הנפילות שבדעתו, אף על פי שהוא מחמת מעשים רעים שעשה באמת, עם כל זה, הנפילה שבדעתו, והעצבות והמרה שחורה שנופל עליו על ידי זה, הכל הוא רק מעשי בעל דבר [כלומר היצר הרע] שמחליש דעתו כדי להפילו לגמרי, חס ושלום. על כן צריכין להתחזק מאד... לחפש ולבקש בעצמו בכל פעם איזה מעט טוב ונקודות טובות".

זהו הזמר שאנו שרים. אין אנו צריכים למנוע את הביקורת, את המוסר, את חשבון הנפש. ולמרות זאת, חייב עם ישראל לשיר שיר אחר: "אזמרה לאלקי בעודי". לשיר שיר הרגיש ל'עוד' שקיים בתוכנו.